Mollusken Studiegroep Limburg

Zowel voor de werkavonden als de excursies geldt: belangstellenden zijn van harte welkom, maar neem even contact op met de coördinator Stef Keulen (06 444 04 350); biostekel@gmail.com) als u wilt komen, dan hoort u ook of er iets in het programma gewijzigd is.

Werkavonden. Alle avonden beginnen om 20:00 uur.

Dinsdag 14 juni 2022	bij Louis Reutelingsperger, Derckxweg 9, Arcen. 077 473 1797.
Dinsdag 19 juli 2022	bij Jan Koert, Achter de Kruiskapel 28, Grevenbicht. 046 485 2246.
Dinsdag 16 augustus 2022	bij Gerard Majoor, Jekerschans 12, Maastricht. 043 321 7507.
Dinsdag 20 september 2022	bij Stef Keulen, Mesweg 10, Hulsberg. 045 405 3602.
Dinsdag 18 oktober 2022	bij Jan Koert, Achter de Kruiskapel 28, Grevenbicht. 046 485 2246.
Dinsdag 15 november 2022	bij Gerard Majoor, Jekerschans 12, Maastricht. 043 321 7507.
Dinsdag 13 december 2022	bij Stef Keulen, Mesweg 10, Hulsberg. 045 405 3602.
Dinsdag 17 januari 2023	bij Jan Koert, Achter de Kruiskapel 28, Grevenbicht. 046 485 2246.

Excursies

Zaterdag 18 juni 2022 10:30 uur	Lage Kanaaldijk/Maasboulevard vanaf de grens noordwaarts, op zoek naar *Morlina glabra.* Start: ventweg Lage Kanaaldijk Maastricht bij huisnummer 129.
Zaterdag 16 juli 2022 10:30 uur	Haven van Sint Pieter langs de Pietersluisweg en/of Petit Gravier, Lanaye (B). Start parkeerplaats MCC, Hoge Kanaaldijk 80, Maastricht.
Zaterdag 20 augustus 2022 10:30 uur	Omgeving kasteel Wylre - Broekbos, poel en beekje. Start parkeerplaats hoek kasteel Wylreweg - Beertsenhoven.
Zaterdag 10 september 2022, 9:30 uur	Genootschapsweekend Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Inventarisaties in het Roerdal. Startplaats Holsterhof, Posterholt.
Zaterdag 24 september 2022, 10:30 uur	Curfsgroeve en/of Groeve 't Rooth. Start parkeerplaats Uitspanning De Nachtegaal, Gemeentebroek 6, Meerssen.
Zaterdag 22 oktober 2022, 10:30 uur	Etenaken, Keuteberg, bos boven de Gronsvelderput. Start parkeerplaats Camping De Gronselenput, Haasstad 3, Wijlre.

Even voorstellen: Nathal Severijns

Marco Faasse gaf mij 'het stokje' door. Een virtuele en leuke ontmoeting via enkele e-mails, nadat we elkaar nu al een tijdje niet meer ontmoet hebben. Wellicht zorgt een excursie, of misschien wel een meerdaagse, langs een of andere kust daar wel weer voor.

Terwijl de natuur mij al van jongs af boeit, was het toch pas op mijn veertiende dat ik voor het eerst de zee zag, tijdens een daguitstap met het gezin. Ik ben namelijk opgegroeid 'diep in het Belgische binnenland': in Tongeren, niet ver van Maastricht eigenlijk, en in die tijd was een rit naar zee nog een hele onderneming. Ik was meteen in de ban van deze aparte omgeving, de golven, de duinen, het strand: een klein stukje van de grote aarde dat bij elke vloed door de werking van de wind en de golven weer volledig herschapen wordt en zo geologisch eeuwig jong blijft. De eerste dingen die ik die dag in de vloedlijn in Koksijde opraapte, waren een Oubliehorentje *Retusa obtusa* en een kleine fossiele Stekelhoren *Ocenebra erinacea*. Alle twee hebben ze nog altijd een bijzondere waarde voor mijn collectie. De jaren daarna zijn we nog enkele keren naar de kust getrokken, maar de jaarlijkse vakanties werden toch doorgebracht in de Belgische Ardennen. Daar maakten we lange wandelingen en begon ik mij te interesseren voor het bodemleven, en dus ook voor landslakken. Sommige dingen moeten echter rijpen.

Fig. 1. Nathal Severijns. Foto Ingrid Mostrey.

Toen ik rond mijn dertigste zowat gelijktijdig aansloot bij zowel de Belgische Strandwerkgroep als de Koninklijke Belgische Vereniging voor Conchyliologie (Kon. BVC, de evenknie van de NMV) kwam alles in een stroomversnelling. Als vaste deelnemer aan de jaarlijkse meerdaagse excursie van de Strandwerkgroep raakte ik geboeid door de grote verscheidenheid aan organismen die behalve mollusken ook nog in het getijdengebied aanwezig zijn. Zo verzorg ik al jarenlang het verslag van die meerdaagse excursies. Ondanks die bredere interesse zijn de mollusken mij toch altijd het meest blijven boeien.

Tegelijk actief zijn in beide verenigingen is een goede combinatie gebleken, geeft nog steeds veel voldoening, en het loopt intussen voor veel dingen zowat naadloos in elkaar over. Eerst legde ik mij enkel toe op mariene mollusken, en door mijn betrokkenheid in de Strandwerkgroep vooral op de West-Europese. Ik heb ook altijd een grotere interesse gevoeld voor Bivalven dan voor Gastropoden. De groep van de Pharidae, Cultellidae en Solenidae, de zwaardscheden en mesheften zeg maar, heeft altijd een bijzondere aantrekkingskracht op mij uitgeoefend. Op basis van eigen waarnemingen, materiaal dat ik van vrienden kreeg en literatuurgegevens heb ik gedurende ongeveer 15 jaar de verspreiding van de Amerikaanse zwaardschede, die toen *Ensis directus* genoemd werd, gevolgd en hierover in artikels bericht. Tegelijk heb ik mij daarbij verdiept in de ganse groep van West-Europese zwaardscheden en mesheften. In mijn collectie is die daardoor zeer prominent aanwezig.

Ook in de kleine werkgroep Nerieten binnen de Kon. BVC, met trouwens evenveel Nederlandse als Belgische leden, en allemaal goede vrienden, stond het studiewerk centraal. Zeker 20 jaar hebben we ons samen over de originele soortbeschrijvingen van Linnaeus, Reeve, von Martens en vele anderen gebogen, de afbeeldingen in die werken bekeken en alles vergeleken met materiaal uit onze collecties. Onze bevindingen werden neergeschreven in een reeks bijdragen aan het tijdschrift Gloria Maris.

Al na enkele jaren ben ik mij ook beginnen te verdiepen in de land- en zoetwatermollusken. Die vind je namelijk ook dicht bij huis, zodat je niet altijd naar zee moet rijden om veldwerk te doen. Alleen was daar zo'n 20 jaar geleden binnen de Kon. BVC niet veel aandacht voor. Zo zijn we toen vanuit het bestuur voorzichtig met een groep van drie 'gelijkgezinden' gestart. Al snel werd zo het grotere deel van de tijd voor mijn hobby door land- en zoetwatermollusken ingenomen – en dat is vandaag nog zo. Zeker drie jaar zijn we maar met zijn drieën gebleven. Ongeveer tweewekelijks kwamen we op zaterdagnamiddag samen om op basis van zelf verzameld materiaal en literatuur te leren en te ontdekken. We sloten ons aan bij de provinciale Antwerpse Koepel voor Natuurstudie (ANKONA) waardoor we een breder forum kregen en ook contacten met andere natuurverenigingen gelegd werden. Stilaan is de groep gegroeid, met nu een 15 à 20 actieve leden die een vijftal keer per jaar op excursie gaan, soms ook samen met de NMV, zoals naar de Brabantse Biesbosch of naar verschillende locaties in België. Die uitwisselingsmomenten zijn trouwens altijd heel fijn! Tijdens de wintermaanden komen we meestal enkele keren samen voor determinatie en studiewerk. De werkgroep kreeg de toepasselijke naam *Succinea*, naar het genus met soorten die in het grensgebied tussen land en water leven.

Fig. 2. Nathal Severijns aan de waterkant. Foto Carine Vandevelde.

Vanaf het begin kozen we ervoor om altijd rond een bepaald project te werken en de meeste excursies daaraan te verbinden. Zo werd eerst drie jaar lang het natuurgebied Wolvenberg, midden in het stedelijk gebied van de stad Antwerpen, op land- en zoetwatermollusken onderzocht, naar aanleiding van een contact binnen ANKONA. In de zowat vijf jaar daarna was de ongeveer 30 km lange Antitankgracht langs de noordkant van de stad Antwerpen aan de beurt. Daarna werd de focus voor een tiental jaar verlegd naar de grote zoetwatermosselen, de Najaden. Die laatste, moet ik zeggen, boeien mij het meest. Hun schelpen hebben voor mij een zeker 'karakter', iets 'persoonlijks' bijna. Moeilijk om dit in detail uit te leggen, besef ik nu, omdat het eigenlijk meer een aanvoelen is. Misschien spelen hun tamelijk grote afmetingen hierin mee. Het 'Najadenproject' heeft een goed beeld opgeleverd van de verspreiding van deze groep in Vlaanderen. Er werd een databank aangelegd, die onlangs in een nieuw kleedje werd gestoken en intussen ook met een Europees onderzoeksproject gedeeld werd.

Vanaf 2012 werd parallel ook het Slak-in-Du project uitgevoerd. Dit is gestart na een telefoontje van een vriend binnen de Strandwerkgroep. Hij had de Grote clausilia *Alinda biplicata* gevonden in een park in Knokke aan de Belgische kust, terwijl deze soort op dat moment nog niet in de provincie West-Vlaanderen gemeld was, en vroeg 'of we het voorkomen van landslakken langs de Belgische kust dan niet eens grondiger zouden moeten onderzoeken?' Zo gezegd, zo gedaan, en zo heeft dit project leden van de Kon. BVC, de Strandwerkgroep en nog andere 'slakkenliefhebbers' samengebracht om de mollusken in het gebied tussen de stuifduinen en de polders langs de ganse Belgische kust te inventariseren. We vonden in deze smalle strook van doorgaans maximaal enkele kilometers vanaf de vloedlijn zowat 70% van al de soorten land- en zoetwatermollusken die in België voorkomen. Twee jaar lang hebben we ons ook met een groep van vier personen ingezet om de Dievegat brakwaterkreek, net ten zuiden van Het Zwin en met een unieke brakwaterfauna en -flora, trachten te behouden toen het Zwin werd uitgebreid. Helaas zonder resultaat.

De twee collega's van het eerste uur zijn er niet meer bij. Maar gelukkig hebben anderen in de Succinea/Slak-in-Du werkgroep een organiserende en coördinerende rol opgenomen. Hun inbreng was en is cruciaal. Samenwerking leidt immers meestal tot veel meer mogelijkheden en betere resultaten.

Veldwerk en meer verdiepend studiewerk op basis van

verzameld materiaal en gespecialiseerde literatuur zijn voor mij een aangename combinatie om met mollusken bezig te zijn. Voor beide zijn heel verschillende methodieken nodig. Veldwerk heeft als voordeel dat je in de natuur bent, ontspannen en meestal genietend van de omgeving, terwijl je probeert een goed beeld te krijgen van de lokale soortenrijkdom, bijna steeds ook samen met anderen – iets dat ik heel belangrijk vind. Het studiewerk achteraf, meestal in mijn schelpenkamer, geeft voldoening wanneer je soorten beter leert onderscheiden, over hun ecologie leert, of hun verspreiding en de veranderingen daarin in kaart kan brengen. Mijn collectie bestaat voor het overgrote deel uit materiaal dat zelf verzameld werd. Daardoor is ze voor mij een tastbaar geheugen van mijn natuurbelevingen. Laden in de schelpenkamer openen is daardoor een beetje als door een archief bladeren waarbij herinneringen en ervaringen weer even herbeleefd worden. Tegelijk vormt al dit materiaal ook de referentieverzameling voor mijn studiewerk. De resultaten daarvan schrijf ik graag neer in artikels. Dat neemt telkens tijd, maar is belangrijk omdat wellicht nog te veel waardevolle informatie over onze land- en zoetwatermollusken in collecties opgesloten blijft.

Tot slot geef ik het stokje nu graag door aan Freddy van Nieulande, die voor de meeste lezers zeker geen onbekende is. Ik heb hem leren kennen binnen Kon. BVC, waar hij zo goed als maandelijks aanwezig is. Hij zal jullie ongetwijfeld meenemen naar dat andere, en zeker niet minder boeiende, studiegebied van de fossiele schelpen.

Fossil and Recent Muricidae of the World, Part Muricopsinae. D. Merle, B. Garrigues & J.-P. Pointier, 2022.
Hardcover A4, 528 pp. 156 full color plates. Conchbooks, Harxheim. ISBN 918-3-948603-24-3. € 148 (excl. btw en porto).

De stekelhorens (Muricidae) zijn erg populair bij schelpenverzamelaars (naast gewilde families als de Cypraeidae vanwege hun glans en kleurpatronen, de Conidae om hun veelheid aan soorten en patronen en de Volutidae door hun indrukwekkende grootte en vormenrijkdom). De populariteit van de Muricidae wordt met name veroorzaakt door de veelheid aan adembenemende vormen die zich vaak uiten in grilligheid, soms door bizarre uitsteeksels, die hierdoor tot de verbeelding van verzamelaars spreekt. Met zo'n 1600 recente soorten behoort de familie van de Muricidae tot de soortenrijkste groepen van de Gastropoden.

In 1976 verscheen het boek van Radwin en D'Attilio getiteld 'Murex Shells of the World, an illustrated Guide to the Muricidae', destijds hèt standaardwerk voor collectioneurs van deze familie, naast de publicatie van Flair uit datzelfde jaar. In 2011 kwam het eerste deel uit van de reeks 'Fossil and Recent Muricidae of the World, Part Muricinea' van het trio Merle, Garrigues en Pointier, waarvan nu na 11 jaar het tweede deel werd uitgebracht. Tussendoor, in 2014, bracht Houart nog het eerste deel uit van 'Living Muricidae of the World, Muricinae', over de genera *Murex*, *Promurex*, *Haustellum*, *Bolinus*, *Vokesimurex* en *Siratus*. Houart, die in zijn eentje meer nieuwe soorten en ondersoorten van de Muricidae beschreef dan alle wetenschappers uit de malacologie tezamen sedert Linnaeus in 1758, heeft tot dusver geen vervolgdelen uitgebracht. Maar dit recente tweede deel van het driemanschap Merle, Garrigues en Pointier geeft de verdere ontwikkelingen in de taxonomie van deze vormenrijke groep gestalte. Het is wederom een omvangrijk boek geworden, net als het eerste deel, doordat ook de fossielen van deze familie zijn meegenomen. Dit heeft als voordeel dat de ontwikkeling van bepaalde genera in de paleontologie op de voet kan worden gevolgd, hetgeen hun huidige plaats in de taxonomie verduidelijkt. Doordat zowel de recente als de fossiele soorten uitgebreid worden afgebeeld komt deze evolutionaire geschiedenis goed uit de verf. Ook de vele details die belangrijk zijn voor een goede determinatie worden in het eerste stuk van het boek adequaat afgebeeld en beschreven. De biologie van deze subfamilie, zoals de habitats waar ze zijn aan te treffen, de voortplanting, de ei-afzet en hun voedselpatronen worden middels een aantal heel duidelijke fotocollages verduidelijkt.

De subfamilie Muricopsinae is in de huidige taxonomie onderverdeeld in 16 genera, te weten: *Muricopsis, Zetekopsis, Murexsul, Rolandiella, Xastila, Acantotrophon, Profavartia, Favartia, Pygmaepterys, Pazinotis, Maxwellia, Homalocantha, Eofavartia, Subpterynotus, Pradoxa* en *Bizetiella* met een totaal van 90 uitgestorven fossiele soorten en 285 recente soorten. Van dit totaal van 375 soorten worden er 371 afgebeeld op de fotoplaten, maar liefst 99%! De afbeeldingen van soorten betreffen ook in 333 gevallen het type-materiaal. Een aantal nieuwe genera wordt in dit boek voor het eerst beschreven, alsmede een nieuwe fossiele soort, *Muricopsis landaui* nov. spec., vernoemd naar NMV-lid Bernie Landau. De soorten uit de familie Muricidae zijn zeker niet de meest eenvoudig te determineren Gastropoden. In de meer dan 40 jaar die ligt tussen dit boek en de eerder genoemde monografieën zijn er ook nog eens vele nieuwe genera en soorten beschreven. De drie onderzoekers hebben dan ook baanbrekend werk gedaan met dit tweede deel van de beschrijving van deze familie en dat verdient alle lof. In de hoop op een spoedig volgend deel in deze serie, dat naar ik hoop geen 11 jaar op zich laat wachten, wil ik ze hierbij dan ook loven voor hun werk.

Het boek is voorzien van twee handige leeslinten, die de gebruikelijke papiertjes die men vaak tussen de pagina's legt om snel iets terug te kunnen zoeken deels kunnen vervangen. Een 21 pagina's lange literatuurlijst, met 55 vermeldingen van door Houart geschreven publicaties, al dan niet in samenwerking met co-auteurs, en een index van 20 pagina's sluiten het boek af. Deze index is in twee kleuren afgedrukt, respectievelijk in zwart voor de behandelde genera en in blauw voor de in de teksten vermelde overige, niet tot de subfamilie van Muricopsinae behorende Muricidae. Voor de specialisten op het gebied van de stekelhorens een werk dat in je bibliotheek hoort te staan. Wat betreft de uniformiteit in de layout van het omslag en de rugband, zoals de corpsgrootte van het lettertype en de kleur daarvan, zou ik als uitgever gekozen hebben voor exact dezelfde als die werden gebruikt voor het eerste deel van deze serie. Maar dat is natuurlijk slechts de mening van een bibliofiel zoals ik. Het is het enige minpuntje aan dit nieuwe boek.

Adres van de auteur:
j.kuiper@kpnplanet.nl